

Flexió nominal:

- Cinquena declinació
- Pronoms relatius

Sintaxi

- Oracions subordinades de relatiu

FLEXIÓ NOMINAL

- Cinquena declinació

La cinquena declinació és la declinació que segueixen els substantius de tem en ...*e*- i de genitiu singular acabat en ...*ei*.

Com passava en la primera declinació, tampoc hi ha per a la cinquena substantius de gènere neutre, i d'altra banda la gran majoria dels noms que segueixen aquesta declinació són de gènere femení, ja que només constitueixen una excepció els substantius *dies* 'dia' i el seu compost *meridies* 'migdia':

<i>dies</i>	és	de gènere masculí generalment en el seu sentit propi de 'dia'
		de gènere femení quan té el sentit de 'data' o 'termini'
		de gènere masculí quan apareix en plural, independentment del seu significat
<i>meridies</i>		(compost i format a partir de <i>medius</i> i <i>dies</i>)
	és	de gènere masculí sempre

En relació amb la primera, segona i tercera declinacions, el nombre de substantius de tema en ...*e* és sensiblement inferior.

Com passava en la quarta declinació, tampoc hi ha adjectius que segueixin aquesta flexió.

Les terminacions de la 5a declinació (formades pel tema i la desinència) són les següents:

	f (m)	Exemple <i>cosa; assumpte</i>
nom sg	...es	res f
voc sg	...es	res
ac sg	...em	rem
gen sg	...ei	rei
dat sg	...ei	rei
abl sg	...e	re
nom pl	...es	res
voc pl	...es	res
ac pl	...es	res
gen pl	...erum	rerum
dat pl	...ebus	rebus
abl pl	...ebus	rebus

- En ser la cinquena declinació l'última a constituir-se, alguns substantius que originàriament eren de tema en *...e* (com per exemple *nubes*) s'incorporaren al grup de substantius de tema en *...i* propis de la tercera declinació.
- Aquesta constitució tardana de la 5a declinació també explica el fet que alguns dels seus substantius presentin un *doblet* amb la primera o amb la tercera declinacions; així, hom pot trobar, per exemple, *luxuries luxurie* (5a) i *luxuria luxuria* (1a), o *plebes plebei* (5a) i *plebs plebis* (3a).

- Pronoms relatius

Els pronoms relatius són aquells que funcionen alhora com a pronoms i com a nexes de subordinació.

Com a nexa, el relatiu forma part de l'oració subordinada.

Com a pronom, el relatiu actua anafòricament, és a dir, estableix un lligam amb un element (implícit o explícit) de l'oració principal, el qual rep el nom *d'antecedent*.

Així, en la frase *La roba que duus avui és maca,*
 el pronom relatiu *que*
 - introdueix –i en forma part– una oració subordinada: *que duus avui*
 - representa anafòricament l'antecedent *la roba*

En llatí, gairebé tots els pronoms relatius es declinen.

Des del punt de vista semàntic, el pronom relatiu del llatí es classifiquen en quatre grups:

- relatiu pròpiament dit	· <i>qui quae quod</i>	'que', 'el qual'
- qualitatiu	· <i>qualis quale</i>	'com qui'
- quantitatiu	· <i>quantus quanta quantum</i>	'quant'
	· <i>quot</i> [indeclinable]	'quant'
- indefinits	· <i>quicumque quaecumque quodcumque</i>	'qualsevol que'
	· <i>quisquis quidquid</i>	'qualsevol que'

Els pronoms relatius presenten una flexió –en la qual no es dóan el vocatiu– amb característiques morfològiques pròpies, i amb morfemes diferenciats per a cada gènere en la majoria dels casos.

- **Relatiu pròpiament dit:**

qui quae quod

La declinació del pronom relatiu és força heterogènia, no solament perquè presenta característiques flexionals pròpies de la seva naturalesa com a pronom, sinó també perquè combina formes de tema en ...o- (2a declinació) i en -i amb formes de tema en ...a- (1a declinació).

A més d'això, la flexió d'aquest relatiu, que té generalment un ús pronominal, es caracteritza principalment pels fets següents:

- el nominatiu i acusatiu del singulars del gènere neutre acaben en *d*

(com passa amb diversos adjectius / pronoms demostratius: *istud / illud / id / idem* [< *id+dem*])

- el genitiu singular, que té la mateixa forma per als tres gèneres, pren la terminació *ius*

(com passa amb tots els adjectius / pronoms demostratius)

- el datiu singular, que té la mateixa forma per als tres gèneres, pren la terminació *i*

(també com passa amb tots els adjectius / pronoms demostratius)

- una alternança ortogràfica *qu-* / *cu-* *que* distingeix el genitiu i el datiu singulars de la resta dels casos

pr rel	m	f	n	terminacions coincidents de la 1a, 2a i 3a declinacions:		2a delc	1a decl	2a decl
nom sg	<u>qui</u>	<u>quae</u>	<i>quod</i>	<	3a del 1a del	-		
ac sg	<i>quem</i>	<i>quam</i>	<i>quod</i>				...am	
gen sg	<i>cuius</i>	<i>cuius</i>	<i>cuius</i>	<	2a del 1a del 2a del	-		
dat sg	<i>cui</i>	<i>cui</i>	<i>cui</i>					
abl sg	<i>quo</i>	<i>qua</i>	<i>quo</i>				...o	...a
nom pl	<u>qui</u>	<u>quae</u>	<u>quae</u>	<	2a del 1a del	-	...i	...ae
ac pl	<i>quos</i>	<i>quas</i>	<u>quae</u>	<	2a del 1a del	-	...os	...as
gen pl	<i>quorum</i>	<i>quarum</i>	<i>quorum</i>	<	2a del 1a del 2a del	-	...orum	...arum
dat pl	<i>quibus</i>	<i>quibus</i>	<i>quibus</i>	<	3a decl 3a decl 3a decl			
abl pl	<i>quibus</i>	<i>quibus</i>	<i>quibus</i>	<	3a decl 3a decl 3a decl			

Una pervivència exacta del relatiu, si bé de tradició moderna, es troba en la forma *quorum*, emprada per a designar el nombre mínim de membres presents en una assemblea en relació amb el total. Malgrat que la traducció literal fóra 'dels quals', a la pràctica actua com un substantiu sinònim de l'expressió *presència suficient*: *No hi va haver quòrum*.

- **Relatiu qualitatiu**

qualis quale

Aquest relatiu, que també pot actuar també com a adjectiu i com a pronom es declina com un adjectiu del tipus *...is -e* (com ara *gravis -e*)

- **Relatiu quantitatiu**

quantus quanta quantum

quot

Aquests dos relatius poden actuar com a adjectius i com a pronoms.

Des del punt de vista de la seva flexió hom pot distingir

un adjectiu-pronom declinable *quantus quanta quantum* 'quant'

que es declina com un adjectiu del tipus *...us -a -um* (com ara *clarus clara clarum*)

un adjectiu / pronom indeclinable, però de nombre plural, *quot* 'quants',

que sol funcionar com a nominatiu o acusatiu i, en algun cas, com a ablatiu

- **Relatius indefinits** (també anomenats relatius *de generalització*)

quicumque quaecumque quodcumque

quisquis quidquid

Aquests relatius, tots dos compostos, també poden actuar com a adjectius i com a pronoms.

L'indefinit *quicumque quaecumque quodcumque* 'qualsevol que' / 'tot aquell que'

és el més emprat, i és format pel relatiu pròpiament dit *qui* i les partícules enclítiques indeclinables *-cum* i *-que*.

de manera que només es declina el primer element del compost.

L'indefinit *quisquis quidquid* 'qualsevol que' / 'tot aquell que'

és un compost format per la duplicació del pronom indefinit *quis quae quid*

de manera que en la seva flexió es declinen tots dos elements,

però en realitat només s'emprava en les formes

quisquis (nominatiu singular masculí i femení)

quidquid (nominatiu i acusatiu singular neutre)

quoquo (ablatiu singular masculí i neutre)

SINTAXI

- **Oracions subordinades adjectives o de relatiu**

Les oracions subordinades adjectives o de relatiu (OR SUB ADV o de REL)

són aquelles oracions subordinades

- que a compleixen, respecte d'un element de la seva oració principal, la mateixa funció que realitzaria un adjectiu,
i per això s'anomenen *adjectives*
- que són introduïdes per un pronom o per un adverbi relatiu,
i per això s'anomenen *de relatiu*

L'element de l'oració principal (OR PR) al qual es refereix l'OR SUB ADJ o de REL rep el nom *d'antecedent*.

Així, en la frase

El lladre que fugia s'amagà darrere una tàpia.

hi ha un pronom relatiu: *que*

el qual introdueix –i en forma part– una OR SUB ADJ o de REL: *que fugia*

i té com a antecedent el sintagma nominal *el lladre*

Com s'esdevé amb els adjectius, les oracions de relatiu poden funcionar

- atributivament (aleshores no apareix entre comes):

El ladre que fugia s'amagà darrere una tàpia.

= *El lladre fugitiu...*

- predicativament (aleshores sol aparèixer entre comes):

El ladre, que fugia, s'amagà darrere una tàpia.

= *El lladre, quan fugia...*

- substantivament:

Qui fuig d'estudi sol ser culpable.

= *El fugitiu sol ser culpable*

La ubicació de l'oració de relatiu dins la frase composta no és fixa.

Així es pot trobar situada en els llocs següents:

- Després de l'antecedent,

ja sigui inserida dins l'oració principal:

Milites qui fugiunt ignaui sunt.

Els soldats que fugen són covards.

ja sigui després de tota l'oració principal:

Ignauī sunt milites qui fugiunt.

Covards són els soldats que fugen.

o relativament allunyada d'aquest:

Duas vias occupauit quae ad portum ferebant.

Va ocupar els dos camins que conduïen al port.

- Davant l'antecedent:

Qui proximi Oceano fuerunt, hi in insulis sese occultauerunt.

Els qui es trobaven propers a l'oceà, aquests s'amagaren a les illes.

Les oracions de relatiu poden ser introduïdes

o bé pels pronoms relatius que s'han vist:

- relatiu propiament dit: *qui quae quod*
- relatiu qualitatiu: *qualis quale*
- relatiu quantitatiu: *quantus quanta quantum / quot*
- relatiu indefinits: *quisquis quidquid / quicumque quaecumque quodumque*

o bé pels mateixos adverbis que hom ha vist com a interrogatius (Lliurament 1)

i que també poden funcionar com a relatius:

ubi
unde
quo
qua

Segons si l'element que les introdueix és un pronom o un adverbi,

les oracions de relatiu es poden classificar en relatives pronominals i relatives adverbials:

- Oracions de relatiu pronominals

Són introduïdes per un pronom relatiu, generalment *qui quae quod*,
el qual concorda en gènere i nombre amb el seu antecedent,
però no en cas, el qual depén, lògicament, de la funció que aconpleix en la seva oració.

Apropòsit d'això, vegeu les frases següents, en les quals

- l'OR PR sempre és la mateixa: *Duas uias occupauit*

- l'OR SUB ADJ o de REL és introduïda per diferents formes del pronom relatiu,

d'acord amb la funció que aquest pronom hagi d'acomplir en l'oració que encapçala,

totes les quals són de nombre plural i de gènere femení

perquè es refereixen a un antecedent, el substantiu *uias* en nombre plural i de gènere femení

- *Duas uias occupauit* *quae ad portum ferebant.*

Va ocupar els dos camins que conduïen al port.

El pr rel quae (plural i femení) apareix en cas nominatiu

perquè aconpleix la funció de subjecte del verb *ferebant*.

- *Duas uias occupauit* *quas hostes sine custodia reliquerant.*

Va ocupar els dos camins que els enemics havien deixat sense vigilància.

El pr rel quae (plural i femení) apareix en cas acusatiu

perquè aconpleix la funció de complement directe del verb *ferebant*.

- *Duas uias occupauit* *quarum una angusta erat.*
 Va ocupar els dos camins dels quals un era estret.
 El pr rel quae (plural i femení) apareix en cas genitiu
 perquè compleix la funció de complement del nom del pronom numeral *una*.
- *Duas uias occupauit* *quibus nulla custodia relictæ erat.* [Froma verbal *relictæ erat* en veu passiva]
 Va ocupar els dos camins per als quals no s'havia deixat cap vigilància.
 El pr rel quae (plural i femení) apareix en cas datiu
 perquè compleix la funció de CI.
- *Duas uias occupauit* *in quibus nulla custodia erat.*
 Va ocupar els dos camins en els quals no hi havia cap vigilància
 El pr rel quae (plural i femení) apareix com a règim en ablatiu de la preposició *in*,
 amb el qual configura un CCLloc *ubi*.

De vegades, l'antecedent era implícit en el context:

Contemnimus qui fugit.

Menyspreem qui fuig.

és a dir, Menyspreem l'individu que fuig.

Quan l'antecedent d'una oració de relatiu hauria de ser el demostratiu anafòric *is ea id* aquest podia no ser explícit.

Non caret is, qui non desiderat.

No està privat de res aquell qui res no desitja.

en què *is* és l'antecedent explícit del relatiu *qui*

Deum colit qui nouit,

Venera Déu (aquell) qui el coneix.

en què l'antecedent de *qui* és implícit.

- Oracions de relatiu adverbials locatives

Són introduïdes per un adverbí relatiu de naturalesa local

i per aquest motiu reben també el nom d'*oracions de relatiu adverbials locatives*.

Els adverbis relatius més freqüents (i com a adverbis, lògicament, invariables)

són	<i>ubi</i>	que assenyala	el lloc <i>on</i>
	<i>quo</i>	que assenyala	el lloc <i>cap a on</i>
	<i>unde</i>	que assenyala	el lloc <i>d'on</i> o <i>des d'on</i>
	<i>qua</i>	que assenyala	el lloc <i>per on</i>

L'antecedent explícit o implícit d'aquestes oracions podia ser

o bé un adverbí pronominal (*hic, ibi, eodem,...*)

o bé un sintagma nominal, adverbial o preposicional

Aquestes oracions presenten el seu verb generalment en mode indicatiu:

Ex Gallia uenio ubi homines bracati sunt.

Torno de la Gàl·lia, on els homes duen pantalons.

en què *ubi* és l'adverbí relatiu

que, en aquest cas, té com a antecedent el sintagma *ex Gallia*.

Consul, quo intenderat, peruenit.

El cònsol arribà on es dirigia.

és a dir, El cònsol arribà [allà] on es dirigia.

car l'antecedent de l'adverbí relatiu *quo* és implícit.

El mode en les oracions de relatiu

Les oracions relatives pronominals solien portar el verb en mode indicatiu:

Qui ouum furatus erit, bouem furabitur.

Qui haurà robat un ou, robarà un bou.

és a dir, Qui roba un ou, roba un bou.

Quan el verb d'una oració de relatiu apareix en un temps del mode subjuntiu

aquesta assoleix un valor adverbial (final, causal, condicional, concessiu, consecutiu, modal, etc.):

Caesar legatos misit, qui pacem peterent.

Cèsar envià legats, els quals demanessin la pau.

és a dir, Cèsar envià legats perquè demanessin la pau,

en què l'oració de relatiu assoleix valor final.

Secutae sunt continuos dies complures tempestates, quae hostem a pugna prohiberent.

Arribaren sense interrupció moltes pluges que mantingueren l'enemic apartat de la lluita.

és a dir, Va ploure de tal manera que l'enemic es mantenia apartat de la lluita.

en què l'oració de relatiu assoleix valor consecutiu.

Relatiu de coordinació (o d'enllaç)

El relatiu de coordinació és aquella forma del pronom relatiu que, pel fet d'encapçalar una frase després de puntuació forta (és a dir, després de punt, dos punts, punt i coma, etc.), perdia el seu paper subordinant i assolía un èmfasi retòric especial equivalent a un demostratiu. Per això, en aquests casos el relatiu se sol traduir per un demostratiu:

Prima nocte e castris Heluetiorum egressi ad Rhenum finisque Germanorum contenderunt. Quod ubi rescit,...

A primera hora de la nit, sortint del campament dels helvecis, van arribar al Rin i a les fronteres dels germànics. La qual cosa, quan la va saber,...